

Резюме

Людвік В. Д. Окремі напрями запобігання економічним злочинам.

У статті акцентується увага на доцільності належного нормативно-правового забезпечення економічної діяльності країни як необхідній умові запобігання злочинам економічної спрямованості. Звернено увагу на необхідність вжиття заходів щодо відшкодування збитків, завданих державі.

Ключові слова: злочин, злочинність, покарання, економіка, бюджет, дисципліна, запобіжна діяльність.

Резюме

Людвік В. Д. Отдельные направления предотвращения экономических преступлений.

В статье акцентируется внимание на целесообразности надлежащего нормативно-правового обеспечения экономической деятельности страны как необходимым условием предупреждения преступлений экономической направленности. Обращено внимание на необходимость принятия мер по возмещению ущерба, нанесенного государству.

Ключевые слова: преступление, преступность, наказание, экономика, бюджет, дисциплина, предохранительная деятельность.

Summary

Ludvik V. Some directions of economic crimes prevention.

The article focuses on the expediency of proper legal and regulatory support for the country's economic activity as a necessary condition for the prevention of economic crimes. The author has paid an attention to the necessity of taking measures for the reimbursement of losses caused to the state.

Key words: crime, criminality, punishment, economy, budget, discipline, preventive activity.

УДК № 343.224.1 (477)

A. І. МАЛОМУЖ

Алла Ігорівна Маломуж, кандидат юридичних наук, доцент Національного університету «Одеська юридична академія», суддя Київського районного суду м. Одеси

ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ПРАВОСУДДЯ: ОКРЕМІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ

Відповідно до ст. 375 Кримінального кодексу України (далі – КК України), а саме – постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови, в державі Україна закріплено відповідальність за посягання на одні із найважливіших суспільно-правових відносин, які виникають при здійсненні правосуддя.

Актуальність розглядуваної теми полягає в тому, що нині порушено багато кримінальних справ щодо суддів за ст. 375 КК України. Так, *внесено до бази ЄРДР 542 кримінальні провадження, в яких згадується підозра за ст. 375 КК, і жодного розуміння щодо складу самого злочину за цією статтею*¹. Ще у 2012 р. В. І. Тютюгін, О. В. Капліна та І. А. Тітко зазначали протилежне: «Доволі позитивним фактом вважали те, що вищевказана норма кримінального закону застосовувалась вкрай рідко»².

Ситуація, яка склалася нині з кількістю порушених проваджень щодо суддів за ст. 375 КК, складна, про що свідчить звернення Вищої ради правосуддя із запитом до Генерального прокурора про надання інформації стосовно розкриття й розслідування внесених до Єдиного реєстру досудових розслідувань заяв щодо постановлення суддями завідомо неправосудних рішень.

Відповідно до частини четвертої ст. 62 Основного Закону України «у разі скасування вироку суду як неправосудного держава відшкодовує матеріальну й моральну шкоду, завдану безпідставним засудженням».

Водночас зазначена норма Основного Закону України не розкриває змісту поняття «як неправосудного», унаслідок чого практична реалізація цього поняття призводить до неоднакового тлумачення, зокрема, органами досудового розслідування, конкретних дій суддів з ухвалення судових рішень та формує неоднозначне (довільне) тлумачення цього поняття при практичному його застосуванні.

Практична необхідність офіційного тлумачення терміна «неправосудне», ужитого з частин четвертій ст. 62 Конституції України, у взаємозв'язку з наслідками скасування вироку, зумовлена тим, що зазначене поняття не дістало конкретизації в поєднанні з поняттями «незаконність» і «необґрунтованість» у жодному законодавчому акті України, а це створює ризик порушення прав громадян на справедливий судовий захист та гарантій незалежності суддів під час здійснення ними правосуддя.

Однією з ключових вимог до судового рішення є його правосудність. Це юридичний критерій, дотримання якого перевіряють суди вищих інстанцій. Правосудність є основною вимогою якості судового рішення, порушення якої є підставою для скасування чи зміни судового рішення.

Єдиний закон, у якому вжито, але не розкрито поняття «неправосудний», є ст. 375 Кримінального кодексу України, положеннями частини першої якої передбачено, що «постановленням суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанов – карається обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на строк від двох до п'яти років».

При цьому всі інші законодавчі акти матеріального й процесуального права не оперують поняттями «неправосудне рішення», «неправосудний вирок», а містять у своєму змісті поняття «незаконне рішення», що підкреслює практичну необхідність тлумачення сполучення слів «як неправосудного», ужитого в частині четвертій ст. 62 Конституції України.

Так, згідно з частиною першою ст. 1176 Цивільного кодексу України «шкода, завдана фізичній особі внаслідок її незаконного засудження, незаконного притягнення до кримінальної відповідальності, незаконного застосування запобіжного заходу, незаконного затримання, незаконного накладення адміністративного стягнення у вигляді арешту чи виправних робіт, відшкодовується державою у повному обсязі незалежно від вини посадових і службових осіб органу, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратури або суду». Зазначена норма має сім частин, і в кожній йдеться про незаконне судове рішення. Порядок відшкодування шкоди, завданої незаконними рішеннями, чи бездіяльністю суду, визначений частиною сьомою цієї статті, передбачає, що відшкодування такої шкоди встановлюється законом. Таким є Закон України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду» від 1 грудня 1994 р. № 266/94-ВР. Практична реалізація забезпечення відшкодування зазначеної шкоди гарантується щорічним закріпленням певної суми коштів у кодї програмної класифікації № 3504030 у додатку 3 до Закону України «Про Державний бюджет України».

Отже, практична реалізація порядку відшкодування шкоди, завданої незаконним судовим рішенням, у цілому відповідає частині четвертій ст. 62 Конституції України, що дає змогу дійти висновку про певне отождоження понять «неправосудність» і «незаконність» під час їх застосування, незважаючи на відсутність офіційної інтерпретації статті.

Також чинні процесуальні кодекси України містять вимоги до судового рішення. Так, відповідно до частини першої ст. 159 Кодексу адміністративного судочинства України, частини першої ст. 213 Цивільного процесуального кодексу України, частини першої ст. 370 Кримінального процесуального кодексу України судове рішення повинно бути законним й обґрунтованим.

З аналізу вказаних статей процесуальних кодексів України випливає, що в усіх випадках, коли суд вищого рівня скасовує судове рішення суду нижчої інстанції, він установлює порушення судом норм матеріального та/або процесуального права, внаслідок чого судове рішення, яке скасовується, є незаконним. Або ж суд вищого рівня встановлює неповноту судового розгляду та/або невідповідність висновків суду, викладених у судовому рішенні фактичним обставинам кримінального провадження, унаслідок чого судове рішення скасовується як необґрунтоване.

Ототожнення поняття «неправосудність» із поняттям «незаконність» та/або «необґрунтованість» призведе до того, що всі судові рішення, які були скасовані судами апеляційної чи касаційної інстанцій, у тому числі рішення, у яких суд помилково чи передчасно, однак за відсутності грубої недбалості чи злочинного наміру, дійшов певних висновків і які вплинули на ухвалення ним рішення, повинні визнаватися неправосудними. Проте зазначене суперечить конституційно-правовим засадам існування правосуддя в цілому.

Так, практична реалізація підпункту «а» п. 1 частини першої ст. 106 Закону № 1402-УІІ, зокрема, щодо «іншого істотного порушення норм процесуального права під час здійснення правосуддя, що унеможливило учасникам судового процесу реалізацію наданих їм процесуальних прав та виконання процесуальних обов'язків або призвело до порушення правил щодо юрисдикції або складу суду» може призвести до підміни понять «дисциплінарна відповідальність судді» та «кримінальна відповідальність судді» в розріз питання притягнення судді до відповідальності внаслідок недбалості.

Зазначене вище також переконує в необхідності офіційного тлумачення поняття «як неправосудного» в частині четвертій ст. 62 Основного Закону України.

Адже відповідно до п. 66 Рекомендацій СМ/Кес (2010) 12 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів встановлено, що тлумачення суддями закону, оцінювання фактів та доказів не повинно бути приводом для цивільної або дисциплінарної відповідальності, за винятком випадків злочинного наміру чи грубої недбалості.

Викладене підкреслює необхідність чіткого розмежування понять «неправосудність», «незаконність» та/або «необґрунтованість» задля досягнення мети захисту суддів від необґрунтованого обвинувачення.

На наше переконання, з метою дотримання конституційного принципу «обов'язковості судового рішення, що набрало законної сили», окрім тлумачення терміна «неправосудний», потребує з'ясування також моменту виникнення «неправосудності», зокрема, у разі: скасування судового рішення; набрання судовим рішенням законної сили; якщо таке рішення не оскаржувалося та/або не підлягає оскарженню згідно з приписами чинного процесуального законодавства.

У частині четвертій ст. 62 Конституції України закріплено застереження про обов'язкові наслідки постановлення суддею особливого рішення – скасування вироку як неправосудного.

Отже, якщо сторони не оскаржили судові рішення, існує необхідність визначення моменту виникнення неправосудності, виходячи із законної сили рішення та конституційної вимоги скасування вироку як неправосудного та зважаючи на такий конституційний принцип забезпечення стабільності правопорядку, як обов'язковість судового рішення.

Водночас зазначений аспект порушує також принцип рівності громадян перед законом та створює правову невизначеність, оскільки за наслідками ухвалення аналогічних судових рішень суддя, рішення якого було оскаржено і скасовано, та суддя, рішення якого не оскаржувалося, опиняться в різному правовому становищі. Так, діяння першого буде вважатися злочинним, а діяння другого – ні.

Конституційний Суд України у своїх рішеннях неодноразово зазначав, що згідно із частиною першою ст. 8 Основного Закону в Україні визнається й діє принцип верховенства права. Складовою верховенства права є принцип правової визначеності, основою якого є ідея передбачуваності очікування суб'єктом правовідносин визначених правових наслідків (правового результату) своєї поведінки, яка відповідає наявним у суспільстві нормативним приписам. Конституційний Суд України у своїх рішеннях неодноразово наголошував на тому, що принцип правової визначеності вимагає ясності й однозначності правової норми та забезпечення того, щоб ситуації й правовідносини залишалися передбачуваними (правові позиції Конституційного Суду України в рішеннях від 22 вересня 2005 р. № 5-рп/2005, від 29 червня 2010 р. № 17-рп/2010, від 22 грудня 2010 р. № 23-рп/2010, від 11 жовтня 2011 р. № 10-рп/2011)³.

Також у Рішенні Європейського суду з прав людини у справі «Реквенї проти Угорщини» від 20 травня 1999 р. зазначено: «Норма не може вважатися «законом», якщо вона не сформульована з достатньою чіткістю, яка надає громадянину можливість керуватися нею у своїх діях: він повинен бути здатним (якщо необхідно, то за допомогою відповідних консультацій) передбачити достатньою мірою за певних обставин наслідки, які можуть бути спричинені такою дією. Передбачуваність цих наслідків з абсолютною впевненістю не потрібна: досвід показує, що цього досягнути неможливо. Хоча певність, безумовно, бажана, прагнення забезпечити її може призвести до надмірної ригідності (складності), хоча закон має завжди відповідати обставинам, що змінюються» (п. 34)⁴.

Крім того, відповідно до п. 5.2 та 5.3 Європейської хартії про закон «Про статус суддів» м. Лісабон від 10 липня 1998 р., державою гарантується відшкодування збитків за шкоду, заподіяну в результаті протиправної поведінки або незаконних дій судді під час виконання ним обов'язків судді. Законом може передбачатися можливість, аби держава могла порушити справу з метою примусити суддю компенсувати суму, виплачену державою за шкоду, заподіяну ним, у разі грубого й невинуватого порушення правил, що регулюють виконання обов'язків суддями. Кожна особа повинна мати можливість оскаржити неправильно винесене рішення в конкретній справі до незалежного органу без необхідності дотримання окремих формальностей. Там, де в результаті повного та ретельного розгляду цей орган виявить безперечне порушення з боку судді, як це зазначається в п. 5.1, цей орган має повноваження передати справу на розгляд дисциплінарної інстанції або прийнятні рекомендації здійснити таку передачу органу, що має відповідну компетенцію згідно із судовим законом⁵.

Гарантована ст. 126 Конституції України недоторканність і незалежність суддів полягає, крім іншого, в тому, що суддю не можна притягати до відповідальності за винесене ним судові рішення. Проте дане положення Конституції на сьогоднішній час зухвало попирається окремими працівниками правоохоронних органів.

Чинна редакція ст. 375 КК України є інструментом замаху та залякування суддів, розправ над ними, триманням «на короткому повідку», щоб зробити їх слухняними та зручними. Через викладене вище судді стали боятися, втратили ініціативу та рішучість, ділову корпоративність.

У наукових працях вказується, що вирок може бути або правосудним, тобто законним та обґрунтованим, або неправосудним, тобто незаконним та необґрунтованим⁶. Так, науковець О. Ю. Карташов визначає неправосудність вироку як його невідповідність фактичним обставинам юридичного конфлікту, який підлягає судовому розгляду, що виражається у неправильному застосуванні норм матеріального та (або) процесуального права⁷. Н. Д. Квасневська вважає, що філософсько-правове поняття «неправосудність судового рішення» означає виражену в неправильному застосуванні некомпетентним або (і) упередженим суддею норм матеріального і (або) процесуального права⁸.

Аналіз наукових визначень поняття «неправосудний» свідчить про його асоціацію із порушенням закону, порушенням права, а як наслідок – із обов'язковим скасуванням або зміною судового рішення в порядку апеляційного (касаційного) перегляду.

Таким чином, вважаємо, що в сукупності з іншими обставинами обов'язковою обставиною для кваліфікації діяння за ст. 375 КК України є наявність скасованого рішення суду та встановлення апеляційною та (або) касаційною інстанцією незаконності. Окрім того, враховуючи специфіку суспільних відносин, на які посягає розглядуваний злочин, на нашу думку, вести мову про неправосудність можливо лише за наявності встановлення грубих порушень норм матеріального та (або) процесуального права як апеляційною, так і касаційною інстанцією. Вказане обґрунтовується тим, що існування триланкової судової системи передбачає можливу помилку суду і на стадії апеляційного розгляду та сприяє її усуненню шляхом встановлення істини декількома ланками.

Аналізуючи наукову літературу, вбачається, що поняття «неправосудність» і «незаконність» є тотожними, синонімами і несуть ідентичне нормативно-змістове навантаження. Проте деякі фахівці зазначають, що

синонімія в нормативних актах взагалі неприпустима. На нашу ж думку, у споріднених галузях права слід використовувати одні й ті самі правові терміни, оскільки у протилежному разі – допустимо вкладення у понятті різного значення та, як наслідок, у застосуванні кримінального права – помилок у кваліфікації.

Також нормальним у функціонуванні судової системи є скасування рішень суду першої інстанції вищими судами. Не всі незаконні рішення суддів передбачають кримінальну відповідальність за ст. 375 КК України. Так, судова помилка відрізняється від завідомо неправосудного рішення, які хоч і мають однаковий наслідок – скасування в порядку апеляційного або касаційного перегляду, проте не однаково тягнуть за собою кримінальну відповідальність за ст. 375 КК України.

Важливою для визначення змісту поняття «неправосудний» є така ознака, як завідомість постановлення такого вироку. Зокрема, суддя, який хоч і виніс незаконний судовий акт, не може бути притягнений до кримінальної відповідальності за ст. 375 КК України, якщо він не усвідомлював незаконності вироку через службу недбалість, недостатню обізнаність та кваліфікацію. Вищевказана ознака – завідомість – дає змогу розмежувати злочин, передбачений ст. 375 КК України, із суміжними статтями КК України, наприклад, ст. 367.

Спірним також є момент вчинення розглядуваного злочину. Так, вважається, що постановлення судового акту завершується його проголошенням, тобто доведення його змісту до відома учасників процесу. Тобто, злочин вважається закінченим незалежно від часу набуття законної сили неправосудним судовим актом, його виконання та негативних наслідків. Як приклад, деякі науковці ведуть мову про наявність складу злочину у разі постановлення судового рішення без належного судового розгляду, який передуює постановленню цього рішення.

Так, у Рівненській області було встановлено, що суддя впродовж декількох років фактично не брав участі в розгляді справ, знаходився поза межами суду під час розгляду та постановлення судових рішень. Судові засідання проводив керівник апарату суддів, а суддя згодом ставив свій підпис. Вважається, що у подібних випадках, безумовно, слід констатувати наявність злочину, передбаченого ст. 375 КК України. Проте, на нашу думку, така позиція, враховуючи особливість суб'єкта даного злочину, не є правильною.

Не йдеться про пріоритетність судді перед іншими суб'єктами злочину, проте ми обстоюємо позицію, згідно з якою рішення може бути визнаним неправосудним тільки в разі встановлення порушень у вигляді неправосудності лише апеляційною або касаційною інстанцією. І тільки якщо рішення є остаточним після винесення його судом першої інстанції та набрало законної сили, то за наявності встановлення ознак неправосудності органами досудового розслідування, а в подальшому – судом.

Посилання на те, що при перегляді кримінальної справи судом апеляційної чи касаційної інстанції не завжди є можливим зробити висновок про постановлення суддею завідомо неправосудного рішення та наявність такої можливості лише шляхом проведення слідчих дій у ході доказування у кримінальній справі є хибним. Адже, якщо безумовним вважати обов'язкову наявність порушень і матеріального права для кваліфікації діяння, то не вбачається неможливості встановити такі порушення, перекручування норм та завідоме неправильне їх застосування.

Так, у ситуації, яка склалася у Рівненській області, кваліфікувати діяння судді за ст. 375 КК України слід було б лише у разі скасування винесених із порушенням рішень вищими судами. У протилежному випадку, враховуючи те, що кримінальна відповідальність є крайнім заходом відповідальності, за наявності такої поведінки судді до нього слід застосувати заходи дисциплінарної відповідальності у вигляді, наприклад, звільнення, з метою виконання превентивної функції кримінального права – недопущення такої поведінки у майбутньому або кваліфікації його діянь за іншою статтею КК України (наприклад, ст. 366 КК). Враховуючи викладене, порушення лише процесуального права при постановленні рішення без поєднання із порушенням матеріального права не є достатнім для наявності складу розглядуваного злочину. Адже порушення процесуального права є підставою для скасування рішення, але не є підставою для визнання його неправосудним.

Саме у такому контексті М. С. Таганцев роз'яснював ст. 366 Уложення про покарання кримінальні та виправні 1885 року: «При встановленні ознак неправосуддя суд повинен, не торкаючись фактичних даних, у визнанні яких він керується переконанням сумління, перейти до обговорення – чи виконано суддею згідно з вимогами закону форми і обряди судочинства, необхідні для постановлення рішення і чи не застосовано закони, вказані в рішенні, всупереч позитивному їх значенню»⁹.

Окремо слід наголосити, що кваліфікація за злочин, передбачений ст. 375 КК України, є допустимою не лише у разі скасування, а й зміни незаконного судового акту судом вищої інстанції.

Цікавим є питання розмежування розглядуваного злочину із суміжними злочинами, наприклад із злочином, передбаченим ст. 366 КК України.

Проте, враховуючи наявність порушення лише процесуального права (відсутня вказівка на завідомо неправильне застосування норм матеріального права щодо відмови у заміні умовного покарання), на нашу думку, кваліфікувати діяння слід було б лише за статтею КК, якою передбачено відповідальність за службове підроблення. Інтелектуальне підроблення мало б місце у разі перекручування норм матеріального права. Нехтування ж нормами процесуального права не є інтелектуальним підробленням.

Також окремо розгляду підлягає специфіка притягнення суддів до кримінальної відповідальності за постановлення неправосудного рішення в інших галузях права – цивільному, адміністративному, господарському. Так, цікавим є питання можливості визначення неправосудності заочного рішення.

Суперечливим у науці кримінального права залишається питання щодо моменту закінчення злочину, передбаченого ст. 375 КК України, оскільки його не було законодавчо визначено та закріплено у диспозиції.

Таким чином, безумовно, ст. 375 КК є нормою, що виконує свою охоронну функцію, і суддя може притягатися до відповідальності за вчинення такого злочину. Одна із найбільших проблем – відсутність в Україні стабільної касаційної судової практики (або усталеної прецедентної судової практики) щодо будь-якого складу злочину, в тому числі стосовно тлумачення ст. 375 КК.

Саме практика тлумачення тієї чи іншої норми права, наприклад у США, Канаді, Великій Британії, Німеччині, Польщі, Латвійській Республіці (таку роботу здійснюють верховні суди цих країн), за встановлених фактичних обставин справи має визначити ознаки складу злочину певної статті КК як підстави (умови) кримінальної відповідальності. Тоді прокурор за відсутності підстав не може ініціювати кримінальне провадження щодо будь-якої особи, в тому числі щодо судді за ст. 375 КК.

Для того, щоб урегулювати підстави і процедуру притягнення суддів до кримінальної відповідальності за ст. 375 КК, опираючись на досвід згаданих країн, касаційна практика спочатку повинна визначити критерії дисциплінарної і кримінальної відповідальності за допущені суддею порушення у випадку скасування судового рішення. До того ж про необхідність установа таких підстав йдеться у ч. 3 ст. 126 Конституції в новій редакції.

Таким чином, тема, що розглядається, є багатоаспектною та різнобічно проблемною у правозастосовній діяльності, а тому є відкритою для подальшої наукової розробки.

¹ Пошва Б. Не стоит свою профессиональную работу и ответственность перекладывать на другой орган / Б. Пошва : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zib.com.ua/ru/129414sudya_vsu_bogdan_poshva_ne_stoit_svoyu_professionalnuu_rabo.html

² Тютюгін В. І. Постановлення суддею завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови: окремі аспекти застосування ст. 375 Кримінального кодексу України / В. І. Тютюгін, О. В. Капліна, І. А. Тітко // Вісник Верховного суду України. – 2012. – № 2. – С. 42–48.

³ Рішення Конституційного Суду України від 22 вересня 2005 р. 5-рп/2005.

Рішення Конституційного Суду України від 29 червня 2010 р. 17-рп/2010.

Рішення Конституційного Суду України від 22 грудня 2010 р. 23-рп/2010.

Рішення Конституційного Суду України від 11 жовтня 2011 р. Ю-рп/2011.

⁴ Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Реквені проти Угорщини» від 20 травня 1999 року.

⁵ Європейська хартія про закон «Про статус суддів» м. Лісабон від 10 липня 1998 року.

⁶ Грошевий Ю. М. Правові властивості вироку – акту правосуддя : навч. посіб. / Ю. М. Грошевий. – Х., 1994. – С. 21.

⁷ Карташов А. Ю. Уголовная ответственность за вынесение заведомо неправосудного приговора, решения либо иного судебного акта : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук / А. Ю. Карташов. – Ставрополь, 2004. – С. 3.

⁸ Квасневська Н. Д. Кримінальна відповідальність судді за неправосуддя в Україні / Н. Д. Квасневська. – К., 2010. – С. 57.

⁹ Маляренко В. Т. Кримінальне право України. Судові прецеденти (1864–2007) / В. Т. Маляренко. – К., 2008. – С. 1044.

Резюме

Маломуж А. І. Злочини проти правосуддя: окремі проблемні питання кваліфікації.

Актуальність розглядуваної теми полягає у тому, що нині порушено багато кримінальних справ щодо суддів за ст. 375 КК України. З метою забезпечення конституційного порядку у сфері функціонування судової влади в Україні, дотримання принципів верховенства права, основних засад здійснення судочинства, поваги до прав та основних свобод людини, а також для усунення ситуацій підміни понять у правозастосовній діяльності гостро постає проблема кваліфікації злочинів, передбачених ст. 375 Кримінального кодексу України.

Ключові слова: неправосудне рішення, незаконний вирок, ст. 375 КК України, неправосудність, незаконність, суддя, сфальсифіковане рішення.

Резюме

Маломуж А. И. Преступления против правосудия: отдельные проблемные вопросы квалификации.

Актуальность рассматриваемой темы состоит в том, что в настоящее время имеется много уголовных производств в отношении судей по ст. 375 УК Украины. С целью обеспечения конституционного порядка в сфере функционирования судебной системы в Украине, соблюдения принципов верховенства права, основных положений осуществления судопроизводства, уважения к правам и основным свободам человека, а также для исключения ситуаций подмены понятий в правоприменительной деятельности дискуссионной и требующей внимания является тема о проблеме квалификации преступлений, предусмотренных ст. 375 Уголовного кодекса Украины.

Ключевые слова: неправосудное решение, незаконный приговор, ст. 375 УК Украины, неправосудность, незаконность, судья, фальсифицированное решение.

Summary

Malomuzh A. Offence against Justice: certain problematic issues of qualification.

The relevance of the topic covered by this article lies in fact that to date there have been initiated a lot of criminal proceedings in respect of judges in accordance with article 375 of the Criminal Code of Ukraine. In order to ensure constitutional order in the sphere of functioning of the judicial authority in Ukraine, to abide by the principles of the supremacy of law, basic means of implementing the procedure in Ukraine, respect to the fundamental human rights and freedoms, and with a view to exclude cases of the concept confusion in law-enforceable activity, at the moment the problem of definition of the crimes foreseen by article 375 of the Criminal Code of Ukraine is particularly acute.

Key words: unjust decision, unlawful sentence, article 375 of the Criminal Code of Ukraine, miscarriage of justice, illegality, judge, falsified judgment.

УДК 340.1: 343.9

Т. С. МАРТЬЯНОВА

Тамара Сергіївна Мартьянова, кандидат юридичних наук, асистент кафедри Інституту права і психології Національного університету «Львівська політехніка»

РОЛЬ ПРАВОСВІДОМОСТІ В МЕХАНІЗМІ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Здійснені в країні економічні й політичні перетворення та їхні кримінальні наслідки вимагають активізації фундаментальних кримінально-правових і криминологічних досліджень за всіма основними напрямками кримінальної політики, підвищення їх ефективності та практичної значущості.

Стійке зростання злочинності, погіршення її якісних характеристик, поява нових видів суспільно небезпечних діянь, значне відставання правоохоронної практики від потреб суспільства в ефективній протидії злочинності – усе це зумовило необхідність докорінної реформи кримінального законодавства. Особливого значення у зв'язку із цим набувають дослідження проблем кримінально-правового регулювання суспільних відносин в різних його аспектах, зокрема ролі правосвідомості в механізмі кримінально-правового регулювання.

Формування правової свідомості громадян є одним із пріоритетних напрямів перспективного державного розвитку. Як зазначає Ю. Калиновський, існування правового суспільства базується на відтворенні у соціальній практиці та державній політиці низки цінностей, серед яких визначальними є свобода, відповідальність, рівність, безпека, справедливість тощо. У процесі переходу суспільства від тоталітарного типу правосвідомості й правової культури до демократичного особливого значення набуває розвиток громадянської відповідальності всіх учасників соціальних змін¹. І це не випадково. Дослідження правосвідомості законослухняних громадян і злочинців, виконані вітчизняними і зарубіжними криминологами, дали змогу встановити зумовленість протиправної поведінки рівнем масової правосвідомості й правової культури суспільства та визначили значущість проблеми правосвідомості для реалізації практичних завдань зміцнення законності і правопорядку.

Зараз криминологічне вивчення правосвідомості визнано перспективним, і в цьому напрямі здійснюється велика науково-дослідницька робота (П. Баранов, А. Долгова, В. Камінська, Г. Клімова, В. Кудрявцев, О. Лукашева, І. Овчаренко, П. Фріс та ін.).

Категорію «правосвідомість» активно використовують у теоретичних концепціях багатьох наукових дисциплін. Це викликано універсальністю проблеми правосвідомості, що перебуває на стику багатьох наук: філософії, соціології, теорії права, соціальної психології. Так, у філософії правосвідомість розглядають як відносно самостійну форму суспільної свідомості, у теорії права – як елемент механізму правового регулювання, у соціології права – як одну з умов ефективності правових норм, правоохоронної діяльності, механізму дії права.

Важливе значення проблема правосвідомості має в соціології кримінального права та криминології. Тут виділяють місце правової свідомості в системі підстав кримінально-правової заборони, у механізмі дії кримінально-правової норми, механізмі злочинної поведінки, у запобіганні злочинам, а його дефекти розглядають як одну із причин злочинності.

Однак у більшості наукових праць розглядають в основному загальні питання формування та функціонування правосвідомості, поза зв'язком з теорією правового регулювання і його механізму і тим паче – галузевими методами правового регулювання. Як наслідок, правосвідомість вивчають у відриві від права, як самостійну регулятивну систему, що забезпечує ефективність правових систем.

На наш погляд, теоретичні дослідження правосвідомості мають бути більш тісно пов'язані з проблемою формування механізму правового регулювання та його галузевих елементів як комплексної системи, що охоплює всі основні питання права і його призначення в суспільстві. Такий підхід до вивчення правосвідомості має важливе методологічне значення для вирішення багатьох проблем правового регулювання суспільних відносин, боротьби з правопорушеннями тощо.

На першому етапі вивчення правосвідомості в означеному аспекті виникає необхідність розглянути понятійний апарат проблеми. Незважаючи на те, що інститут правової свідомості досліджують зараз у різних напрямках, багато його теоретичних положень досі є дискусійними. Передусім це стосується самого поняття правосвідомості. Вчені запропонували достатньо дефініцій, але багато з них є односторонніми, тор-